

TÓTH ANDRÁS: A NUMIZMATIKUS WESZPRÉMI ISTVÁN (1723–1799)¹

Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével.

’Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza’ lapjai közé egy szimpatikus dilettáns numizmatikus csempészte be kitartó buzgalommal éremtani értekezéseit. A négy kötet 30 helyén mintegy 52 éremtani közlést publikál; közülük legfeljebb huszonkettőt tehet indokolttá, hogy velük egy-egy éremgyűjtő vagy numizmatikai irodalmat művelő orvosának alakját teljesebbé vagy színesebbé formálja. Többségük üstökénél előrángatott adat, ami semmi kapcsolatban nem áll a mű anyagával, csupán azért került bele, mert a szerző számos, egyébként nemes hobbjának egyike az éremtan.

Szövegközi ábrákon és betétlapon 94 érem képét mutatja be (saját kitüntetését kétszer is); ezek két amulett kivételével mindkét oldalt vannak ábrázolva, tehát 186 éremrajzot nyomtattak ki. De ezek közül is csak nyolc éremről állíthatjuk, hogy a kötet szövegével kapcsolatban van. A többi reprodukció ugyanolyan szervetlenül került a merőben idegen orvostörténelmi anyagba, mint az éremtani leírások, nemegyszer végtelenbe nyúló lábjegyzetekben elhelyezve. A túlnyomórészt kisbetűvel szedett numizmatikai részek a négy kötetben közel 70 oldal terjedelműek, elég egy kisebb érmészeti könyv vagy füzet megtöltéséhez.

Miért kellett ezt Weszprémi Istvánnak az idegen, orvostörténelmi tárgy fejezetei közé „bedolgoznia” ahelyett, hogy önálló kötetben adta volna ki? Hiszen később, 1795-ben publikált is egy numizmatikai értekezést, méghozzá magyar nyelven: ’Némely régi Magyar Királyok ritka Pénzeikről’ című fejezetben a ’Magyar Országí Öt Különös Elméllkedések’ című kötetben.

A kor éremtani kiadványainak igényességéhez mérten az orvosi életrajzok között olvasható latin nyelvű numizmatikai glosszák tárgyköre széteső és mennyiségileg is szegényes lett volna az önálló kötethez. Valószínűleg a szerző is tisztában volt ezzel és ezért választotta éremtani ismereteinek publikálására ezt a módot. A közlés szenvedélyes vágya mögött egy lelkes amatört találunk, akinek tévedéseit, helyenként naiv fejtegetéseit korának tudományos felkészültsége már akkor túlhaladta. Mégis pótolhatatlan veszteség lenne orvostörténelmünknek, ha ezeket a numizmatikai megjegyzéseket nélkülöznünk kellene.

Lombard Jakab, Károly Róbert udvari orvosának 65 soros életrajza kapcsán 300 apró betűs sorra terjedő lábjegyzetben tárgyalja a király pénzverését, például közölve a Kazzay-gyűjtemény 7 ezüst garását. A lábjegyzet közlésének egyetlen indoklása lehet: ugyanaz a király verette a garasokat, akinek Lombard Jakab is udvari orvosa volt.² A jegyzet további részében néhány Árpád-házi királyunk variációit hasonlítja össze. A tárgyalás indoklása:

¹ Forrás: Tóth András: A numizmatikus Weszprémi István. = Orvosi Hetilap, 1973. pp. 2055–2058.

² Succincta ... III. kétnyelvű kiad. p. 475.

„Azért mégsem állhatom meg, hogy Cechanus és Gaithia magyar királyoknak a tulajdonosuk jóvoltából az eredetijükről lerajzolt egy-egy pénzét, mert roppant ritkák, közzé ne tegyem itt”.³

Más helyütt II. Lajos koronázására vert ritka ezüstérmét ismeret lábjegyzetben, ugyancsak ábrával.⁴ Műve végén a debreceni Mester téren talált magyar dénárook ábráját közli, amelyeket nem sikerült meghatározni; azért metszette rézbe képüket, hogy könyvének olvasóközönségét segítségül hívja azonosításukhoz.⁵

Zsámboky János életrajza során ritka római pénzeknek, Pescennius és Otho egy-egy bronzának eredetiségét igyekszik irodalmi források alapján bizonyítani.⁶ Másutt egy Septimius Severus bronzot ismertet saját gyűjteményéből.⁷ ismét más helyen egy Ti. Sempromius Graccus ezüst eredetiségének ügyében folytatott nyomozását adja elő.⁸ Baráti szívésségből ismertet egy Sponsianus aranyat:

„A tudós Szatmári ... barátilag elküldte nekünk annak a két és egynegyed hollandi arany súlyával felérő aranyéremnek a képét, mely Sponsianus császár nevét viseli. Tette ezt avégett, hogy foglaljuk bele megfelelő helyen művünkbe és fűzzünk hozzá rövid megjegyzést”.⁹

A magyar és antik pénzekon kívül kiadósan foglalkozik a hazánkfiak által nyugati tudós társaságok és akadémiák pályázatain nyert jutalomérmek pontos ismertetésével, mellékleteként közölve az arany emlékérmek rajzait.¹⁰

Értekezéseiben bőségesen hivatkozik a szakirodalom adataira és tiszteletreméltó jártasságot árul el a numizmatika minden területén.

Sokkal nagyobb azonban a jelentősége a magyar orvosi és egészségügyi numizmatika történetében. Előtte nem volt magyar orvos, aki az éremtan orvosi vonatkozásaiban annyit publikált vagy az utókorra hagyott volna, mint ezt az orvosi életrajzok között találjuk. Nem hiszem, hogy tévedés lenne őt a Semmelweis Múzeum világhírű gyűjteménye megalapító ősének tekintenünk.

Schwab Krisztián a pestisről írt művével kapcsolatban 12 apró betűs oldalon a betegségek elleni amulettekről értekezik. A varázsermek és kabalisztikus talizmánok részletes ismertetése közben bemutat néhányat a Kazzay-gyűjteményből, egy amulettet pedig a sajátjából:

„A nekem is birtokomban levő több amulett egyikét, a legértékesebbet, melyet Komárom mellett Ószőnyben találtak 1746-ban, bemutatom itt a végén”.¹¹

Madai Dávid 1773-ban készült érmével ízelítőt ad az azóta nagyon népszerűvé vált műfaj, az orvosi személyi érme sorából:

„Íme bemutatom itt annak az emlékéremnek az alakját, amelyet honfitársunknak, Madai Dávidnak tiszteletére egy barátja szentelt, akit az érmen I. A. AP betűk jeleznek”.¹²

Életrajzaiban tárgyalt több orvos személyi érme napjainkig fennmaradt (Zsámboky, Jordán, Bánffy-Hunyady).

Kazzay Sámuel tekintélyes debreceni gyógyszerészt a hírneves Buzinkai György doktor csak „kend”-nek szólította, de a népszerű patikusnak igen értékes könyv-, régiség- és gemmagyűjteménye volt, még egy Correggio-kép is szerepelt köztük. Másik kortársa, Weszprémi azonban teljesen rehabilitálta azzal, hogy nagyra becsülte numizmatikai

³ Succincta... III. p. 487.

⁴ Succincta... II. p. 435.

⁵ Succincta... IV. p. 899.

⁶ Succincta... III. p. 701.

⁷ Succincta... III. p. 467.

⁸ Succincta... III. p. 965.

⁹ Succincta... IV. p. 899.

¹⁰ Succincta... IV. p. 1108.

¹¹ Succincta... III. p. 771.

¹² Succincta... III. p. 947.

gyűjteményét és legszebb darabjait ismerteti az életrajzokban, többeknek a rajzát is bemutatja. Egyik-másik ritkaságról elismerését egész lelkesedéssel adja elő:

„Ha tehát igaz, hogy Krisztina Alexandra, az említett svéd királynő, azt mondotta annak idején, Patinus állítása szerint, hogy 'aki Otho pénzt fog találni, az a bölcsek keresett követ leli meg', no hát akkor itt van a királyi kincstárnak is díszére váló, de a debreceni patikusnál található, rég áhított bölcsek köve”.¹³

Weszprémi szolgáltatta itt az anyagot annak a bemutatására, hogy a régi magyar gyógyszerészek is lépést tartottak az orvosokkal a művészet és tudomány művelésében és a híres éremgyűjtő orvosok közé egy numizmatikus gyógyszerészt is besorolhatunk.

*

Az orvosi életrajzokhoz szervesen illő és számunkra legértékesebb numizmatikai adatai az éremgyűjtő orvosokról gyűjtött feljegyzései: orvosok pénzgyűjteményeiről, numizmatikai közleményeiről, melyeket Weszprémi könyvei nemcsak megőriztek az utókor számára, hanem éremtani kutatások kiindulópontjai lettek.

Zsámboky János (1531–1584) császári, udvari orvos, rendkívül értékes római és görög pénzgyűjteménye a császári kincstárba került. Weszprémi erre vonatkozóan idézi Zsámboky egy levelét:

„Tíz év óta sokféleképpen növeltem és gazdagítottam könyvtáramat, leginkább olyan ritkaságokkal láttam el, hogy akár a római bíborosokban, akár az olasz fejedelmekben irigységet keltsenek, kivált ez a bronz Otho Hadrián cirkuszával meg Pescennius-sal, egész Európában tudtommal az egyetlen”.¹⁴

Henisch György (1549–1618) bártfai születésű orvos a római as-ról írt művével mint a numizmatikai irodalom művelője maradt emlékezetes.¹⁵

Buchholtz György (1643–1712) lomnici orvos, értékes pénzgyűjteményét fia „részint külföldieknek, részint az előkelő hazai Kubinyi Gáspárnak adta el”.¹⁶

Albrich János (meg. 1750) brassói orvos. Tulajdonában volt több arany-, ezüst- és bronzpénz, egy Lysimachus-arany, több más méretű pénz és egy IUSTITIA ET CONCORDIA felírású, 10 solidus súlyú arany.¹⁷

Madai Dávid Sámuel (1709–1780) Halleba került magyar orvos, éremgyűjteményét bemutató 'Teljes tallergyűjtemény' című, háromkötetes katalógusáról Weszprémi így emlékszik meg:

„Magánemberek között nem igen akad, aki ilyen dús és válogatott tallergyűjteménnyel rendelkezne, amelyet bizonyára megtekint minden érdeklődő ember”.¹⁸

Zoltán József (1712–1763) kolozsvári orvosnak igen tekintélyes pénzgyűjteménye volt és begyakorolta az érmek hű lerajzolását.¹⁹

Agneter Mihály Gottlieb (1719–1752) szebeni születésű orvos, a helmstedti egyetem tanára, numizmatikai köteteinek és közleményeinek sorát hagyta az utókorra.²⁰

Az éremgyűjtő orvosok sora magával a szerzővel zárul. Weszprémi színes, sokoldalú egyéniségét különösen korunkban kell értékelnünk, amikor – Magyar Imre szavaival jellemezve – „a szakbarbár többé-kevésbé ideállá kezd válni” az orvosok közt is. Alakjában megtestesül a humánus műveltségű, művészetek és tudomány iránt aktívan érdeklődő orvos

¹³ Succincta... III. p. 713.

¹⁴ Succincta... III. p. 701.

¹⁵ Succincta... I. p. 135

¹⁶ Succincta... II. p. 93.

¹⁷ Succincta... II. p. 43.

¹⁸ Succincta... I. p. 205.

¹⁹ Succincta... I. p. 451.

²⁰ Succincta... I. p. 9.

klasszikus alakja. Sokoldalú érdeklődése folytán otthon van a feliratos kövek, tipográfia, költészet és bibliográfia, gyermekgyógyászat és szülészet, járványtan és sebészképzés, valamint mindaz, ami az általános műveltség keretébe beleférhet, különösen pedig a történelem területén; de amibe leginkább fáradhatatlan, ahol nem tud határt szabni közlési vágyának, a numizmatikában is.

Saját gyűjteménye darabjait szerető ragaszkodással és nem titkolható büszkeséggel emlegeti:

„Azt hiszem végül, hogy nagy vétket követnék el Magyarország tudósvilága ellen, ha ezt az én idevalósi tudós barátomtól éppen tegnap kapott kisebbfajta ezüstgarast – meg sem említve – rögtön a szekrénybe dugnám”.²¹

A grafikába is otthonos: könyvéhez saját kezűleg rajzolta le az illusztrációnak kiválasztott pénzeket:

„Íme tessék hát szemügyre venni I. Károly királyunk leírt ezüstgarasát, amelyeket most végre eredeti példányokról rajzolt le keservesen a saját kezem”.²²

Igen magas fokú lojalitásról tesz tanúbizonyságot, amikor leköszölt tévedését hibaigazításban korrigálja. Az életrajzok második százában állást foglal abban, hogy egy Árpád-házi dénár a „Cechanus” nevet „Gézának” értelmezi. Az utolsó kötet pótlékaiban azonban az újabb numizmatikai irodalom alapján korrigálja megállapítását és elismeri, hogy „Cechanus” néven valamelyik Istvánt kell érteni.²³

Weszprémi indítása a magyar orvosi numizmatikában nem szállt méltatlan utódokra. Orvosi numizmatikánk egyre terebélyesedő fájában fel kell ismernünk nedvkeringését. Ott találjuk szellemét a világon egyedülálló orvosi éremsorozatban, a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűléseinek emlékérem-sorozatában, de a Semmelweis Múzeum orvosi éremgyűjteményében is, amely a bostoni Storer- és a bécsi Brettauer-gyűjtemény után a harmadik a világon. (...)

²¹ Succincta... III. p. 497.

²² Succincta... III. p. 481.

²³ Succincta... IV. p. 1033.